

Meile kohasemad talivilja sordid.

M. Pill.

Äratrükk ajak. „Uus Talu“
nr. nr. 7 ja 8, 1930 a.

Meile kohasemad talivilja sordid.

M. Pill.

Äratrükk ajak. „Uus Talu“
nr. nr. 7 ja 8, 1930 a.

Õige kirjanduse tõlkesid nr 22

Meie kohasemad
talivilja sortid.

M. N. MINIS' TRÜCK, NARVA

3
21809033

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Õige kirjanduse tõlkesid

EESSÖNA.

See oli aastal 1921, kui selajani korraldatud võrdluskatsete, põllumeeste tähelepanekute ja välismaa kirjanduse järele koostas raamatukese „Meile tähtsamad põllutaime sordid“ nime all. Sel ajal algas Eesti Sordiparanduse Selts sortide võrdluskatseid korraldama ja meil asutatud katsejaamad hakkasid meil kasvatavate taimede kohaseid sorte uurima, parandama ja uusi arendama. Kuni 1926 aastani oli kogunud hää hulgake andmeid. Nende järele avaldasin 1926 aastal Jõgeva Sordikasvanduse toimetuste nr. 5 all „Meile tähtsamad teravilja sordid“. Sellest on nüüd möödunud 5 aastat. Selle aja sees on katseasutused rohkesti meil kasvatamisel olevate teraviljade sordiküsimuse selgitamisel töötanud. Katsetamise viisid on aastate jooksul täienenud, andmeid on olemas rohkem ja need on endistest täielikumad.

Käesoleval aastal avaldasin meile kohaste suivilja sortide üle kokkuvõtte Jõgeva Sordikasvanduse toimetustes nr. 28 „Meile tähtsamad suivilja sordid“ nime all. Käesolev toimetuste vihik käsitab meile kohasemaid talivilja sorte. Siin nimetatud taliviljade ja nr. 28 soovitatud suiviljade sortide seemet võib vähese tasu eest valmiskaalutult reaskatsetamise viisi järele võrdlemiseks saada Jõgeva Sordikasvanduselt (Jõgeva kaudu).

Meie parem ruffi sort—Sangaste.

Ruffi turuhind on praegu niivõrd madal, et waewalt pool osa walmistuskuludest tasub. Loomulik, et põllumees peaks loobuma tööst, mis ei tasu. Kui seefugune nähtus kauemat aega kestab, siis wähendawad paljudki põllumehed ruffi külwipinda ehk olsiwad teid, kuidas walmistuskulusid wähendada—omahinda alandada. Tähtsamaks teguriks sel alal on pinnaüksuselt saagi tõstmine. Meil ruffi kesmine saak hektaarilt on ümmarguselt 1000 kilogrammi wõi 60 puuda, mis wõrreldes wälismaade saatega foguni madal. Ruffi saagi tõstmise üheks odawamaks abinõuks on ruffi sort.

Meie tegelikka põllumehe on ruffi sordiküsimus ammuft saadik huwitunud. Meil endised suurpõllumehed wedasid siit ja jäält wälismaade ruffi sortide seemet sisse, et leida nende hulgast meil kaswatamiseks kohast sorti. Kuigi see töö ja ta tulemus oli juhustliis laadi, leiti sel teel siiski wälismaa sortide hulgast paremaid.

Täpsemaid ja rohkem usutawamaid andmeid hakati saama ruffi sortide üle sest ajast, kus hakati meie maal ruffi sortide wõrdluskatseid korraldama. Minul teadaolewate andmete järele korraldas esimesi õnnestanud kawakindlaid ruffi sortide wõrdluskatseid D. von Rathlej 1908—1909. a. Tammeiste mõisas Tartumaal. Temale järgnes Põhja-Piirimaal Põllumeeste Keskseltsi juures asuw Seemnewilja Toimikond, kes 1913—1914. a. 8 põllumehe juures korraldas wõrdluskatseid 7 ruffi sordiga. 1919. aastast pädle wõttis Eesti Sordiparanduse Selts kõigi meil kaswatawate tähtsamate põlluwiljade, jäält hulgas ka ruffi sordiküsimuse selgitamise enda hooleks ja aastate jooksul on ta katsejaamade, põllutöökoollide ja tegelikkude põllumeeste juures korraldanud hulga katseid enama ehk wähema arwu ruffi sortidega.

Ruffi sorteist, mis meil korraldatud katsetes wõrdluses on olnud, wõiks nimetada Brobstei, Waasa, Soome, Alpi, Wene, prof. Heinrich, Pettus, Jaegeri Champanja, Himmeli Champanja, Kimpau Schlanstedt; Swaidji sorteist Texas, Tähe ja parandatud Waasa, Heine Kloostri, Wana-Paleschkina, ja weel mõned teised wälismaa sordid. Omamaa sorteist tuleks esijoones nimetada kohalikku ja Krahw Fr. Bergi poolt parandatud Sangaste ruffist ning uuema aja arendistest Kehra ja Jõgewa nr. 1. ning nr. 2.

Ruffi sordiarenduse poolest kuulub meie maa õnnelikumate hulka. Ruffi, kui risttolmleja sordiparandus nõuab kauaaegset tööd, et jõuda rahuldawa tagajärjeni. Meie maa on wistiski ainukene terwes ilmas, kus ühel ja samal sordiparandajal on õnnest antud 55 aastat oma sordi paranduse kallal töötada. See õnnelaps on meil kõigil tutaw Krahw Fr. Berg Sangastes, kes oma kõrge wanaduse pädle waatamata 65 aastat meie ruffi sordiküsimuse selgitamise kallal töötanud ja jäält hulgas 55 aastat oma Sangaste ruffi parandanud. Teistest meie maa ruffi sordiparandajatest tuleks nimetada A. Hunniusi, kes parandas oma Kairu ruffit, Kehra sordiarendusjaama, kes parandab kohalikku Kehra ruffit, Jõgewa Sordikaswandust, kes parandab Jõgewa nr. 1. ja nr. 2. ruffit.

Kui kaugele oleme siis oma ruffi sordiparanduse tööga jõudnud?— Misjuguiseid sorte tuleks meil korraldatud ruffi sortide võrdlustatsete andmetel meil kasvatamiseks soovitada?

Häält ruffi sordilt nõutakse suurt saati, kõrget väärtust ja talve- ning seisukindlustust. Katsete teel on kindlaks tehtud, et mida kuivaine- rikkam on ühe sordi oras ja mida suhkrurikkam selle orase kuivaine, seda talvekindlam on see sort. Jõgewa Sordikaswanhus on aastate jooksul lasnud võrdluselolewate ruffi sortide orases määrata kuivaine ja kuivaines suhtru sisaldust. 1929. aastal määrati orase mahlas lahustatudaine hulk %. Tabel nr. 1. on toodud nende määramiste andmed.

Tab. nr. 1. Ruffi orase kuivaine ja suhtru sisaldus.

	Kuivaine protsent orases				Suhtru protsent kuivaines		
	1925	1926	1927	1929	1925	1926	1927
Sangaste	25.5	17.4	18.1	22.9	18.6	24.9	22.7
Teras	—	15.4	18.4	18.1	—	17.4	14.2
Jõgewa nr. 1.	22.3	16.7	19.1	19.5	18.2	20.4	22.0
Jõgewa nr. 2.	21.9	16.3	18.3	20.4	15.3	20.9	23.8
Jaegeri Champanja	—	—	16.5	—	—	—	17.4

Neist näeme, et kõige kõrgem kuivaine protsent ja samuti ka kõige kõrgem suhkruprotsent kuivaines on Sangaste ruffil. Sel viisil ja teisel teel tehtud hinnangu järele näib Sangaste ruffis olewat kõige talvekindlam. Mis puutub tera ja põhusaate, siis on kokkuvõttes Eesti Sordiparanduse Seltsi poolt korraldatud katsete andmetest toodud tabelites nr. 2—6. Tabel nr. 2 on toodud terasaagid protsentes Taimebioloogia Katsejaama poolt Raadil tehtud katsetes. Jggaastane kõigi sortide keskmine saak on võetud 100. Nagu näeme, on kolme aasta keskmise järele Sangaste saak kõige suurem, kuigi kahel esimesel aastal Jõgewa nr. 1. ja iseäranis nr. 2. terasaagid kaunis kõrgeid olnud. Tab. nr. 3 on toodud tera ja põhusaagid Jõgewa Sordikaswanhuses korraldatud katsete järele. Tera ja põhuaanni poolest tuleb ka siin Sangaste esikohale, kuigi teraanni poolest Jõgewa nr. 1. palju taha ei jää.

Tab. nr. 2. Terasaagid Raadil 1925—1928 a. protsentes

	1925 a.	1927 a.	1928 a.	Läbistiftu 1925—1928 a.
Sortide kesk. = 100	2300 kg.	2214 kg.	1455 kg.	
Sangaste	94%	121%	170%	128%
Teras	93%	103%	118%	105%
Jõgewa nr. 1.	101%	112%	130%	114%
Jõgewa nr. 2.	106%	127%	127%	120%

Tab. nr. 3. Tera- ja põhusaagid (kg. ha-rilt) Jõgewa katsetes.

Võituse aasta	Sangaste		Ewaldi teras		Jõgewa nr. 1.		Jõgewa nr. 2.		Tähe		Jaegeri schampanja.	
	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku
1924 .	940	3200	804	1644	704	1292	—	—	932	1564	1072	2768
1925 .	1937	6277	2199	7265	2256	7710	2130	7020	2168	7496	—	—
1927 .	2489	5271	1948	3572	2250	4586	1809	5255	1968	3556	—	—
1828 .	2138	6446	2058	6038	2126	5788	2004	5956	—	—	1742	4522

Tabel nr. 4 on toodud andmed katsetest, mis korraldatud Tooma Sookatsejaamas. Ka siin on Sangaste üldiselt tera ja põhuaanni poolest teistest sortest ees.

Tab. nr. 4. Tera ja põhusaagid (kg. ha-rilt) Tooma katsetes.

Kõikuse aasta	Sangaste		Teras		Tähe		Jõgewa nr. 1.		Jõgewa nr. 2.	
	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku
1924	1174	2453	552	1162	714	1301	—	—	—	—
1925	1860	5052	1496	2988	1464	3028	1664	3200	1944	4080
1928	2234	4553	1685	3327	—	—	1535	3765	1750	3287

Tab. nr. 5. Terasaagid (kg. ha-rilt) Kehra katsetes.

Kõikuse aasta	Sangaste		Teras		Jõgewa nr. 1.		Jõgewa nr. 2.		Kehra	
	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku
1927	1465	—	1330	—	1470	—	1545	—	1615	—
1928	1515	—	650	—	605	—	915	—	960	—

Tab. nr. 5 on toodud terasaagid Kehras korraldatud katsetest. Need andmed kõnelevad Sangaste rukki kasuks. Sama juttu kõnelevad ka tab. nr. 6 toodud andmed.

Tab. nr. 6. Tera ja põhusaagid teistes katsetes (kg. ha-rilt).

Kõikuse aasta	Kus katse korraldab	Sangaste		Teras		Jõgewa nr. 1.		Jõgewa nr. 2.	
		Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku
1924	Bruuna	1399	3366	1139	2573	—	—	—	—
1925	Äfki	2143	4.86	1814	3645	2020	3890	1815	3618
	Wäimela	2071	4122	1687	3116	1710	3711	2130	3784
1927	"	1951	6483	1592	4708	—	—	—	—
"	Dlustwere	2546	5920	1920	3486	—	—	—	—
"	Wodja	2921	6006	3712	5596	—	—	—	—
1928	Jäneba	1900	8533	—	—	583	7123	1050	6363

(järg)

		Tähe		Waaša		Pohalt	
		Teri	Põhku	Teri	Põhku	Teri	Põhku
1927	Jäneba	1168	2724	1345	2758	1208	3307
"	Wodja	2197	3590	—	—	—	—
"	Dlustwere	1834	3163	—	—	—	—
1927	"	1418	3794	1664	4599	—	—
"	Wäimela	1600	3180	1720	3294	—	—
1925	Äfki	3276	5596	3412	5923	—	—
1924	Bruuna	—	—	—	—	1700	7773

Nii siis, Sangaste rukist tuleb senini Gestis korraldatud katsete järele lugeda talwelindlaks, tera ja põhuanani poolest kõige paremaks rukki sordiks, mida võib soovitada kasvatamiseks niihästi Lõuna,—kui ka Pohja-Gestis*).

Sangaste rukki 1000 tera kaal on üldiselt keskmine. Peab ütleva küll—kaunis kõikum, sest originaal seemnel on 1000 tera kaal õige kõrge (35—40 gr.), paljundustel kõigub aga 27—35 gr. vahel. Kõrs on tal õige pikk, pikem kui ühelgi teisel meil kasvatatud rukki sordil. Kui 1925 a. Jõgewal oli Tähel kõrs 149 sm., Terasel 153 sm., siis oli

*) Kõigi siintoodud muidu korralitkude katsete puhul oleks ainult nii palju tähendada, et neis katsetes on kõigist sortidest torvitatud originaal-seemer. Kuid sääljuures on Sangaste originaal-seeme erilisel viisil (wurriga) sorditult eriti raske. Paljundustes ei kaswa see kunagi nii raske ja jämeba teraga. Arwatawasti ei jäta see asjaolu katsetes Sangaste rukki saagi suurust mõjutamata.

Sangastel—171 sm. kõrs pikk. Põhku annab rohkem, kui ükski teine sort. Tunnen majapidamisi, kus enne Pekkust ja selle sarnasi Teras rufist kasvatades põhku ei jätkunud kartuli ega juurilate rüütude katmiseks, nüüd aga Sangastet kasvatades, suured wirnad isegi aluspõhust ülejääwad. Seisukindlus on tal pika kõrre pääle waatamata täiesti rahuldaw.

Seega räägiwad kõik andmed Sangaste ruffi kasuks. Ka Jaegeri Schampanja kohta on siin toomata jäänud ja ka mõne siin toodud katse andmed rahuldawad. Sama mõiks ka Jõgewa ruffidest ütelda, aga nende seemet pole weel müügil. Ka Wana-Paleschkina rufist mõiks soowitada ja siit ja säält leidumat meil kohanenud Pekkust mõiks meil kasvatamiseks soowitada, aga paa rõhku peafime panema meie oma Sangaste ruffi kaswatuse laiendamisele, muretsedes selle sordi originaal seemet sordiparandajalt eneselt Sangastest, wõi paljundusi Eesti Seemnewilja Ühisuselt, Riigi mõisatelt wõi teistelt põllumeestelt, kes teda kaswatawad. Nõutagu aga ostmise juures seemet, mille põllud on seemnepõldudeks Eesti Sordiparanduse Seltsi poolt tunnustatud, sest muidu ei wõi kindel olla, et sort pole mõne teise naabruses asuwa ruffi sordi dietolmuga segatud.

Et kindel olla ostetud Sangaste ruffi edaspidise Sangaste ruffiks jäämise juures, tuleks korraldada nii, et kõik teatawa eraldatud pirkonna põllumehed muretseks enesele korraga Sangaste ruffi, kus juured naabrid peafsid üksiteisele Sangaste ruffi seemet andma wõi wahetama, sest kõik saawad nad puhta Sangaste ruffi kasvatamisest kasu.

Paremad talinisu sordid.

Talinisu sortest võib seniste katseandmete järele meil kasvatamiseks nelja sorti soovitada: 1) Sangaste, 2) Villa, 3) Svea II ja 4) Thule II. Esimene on kodumaasort, teine Soome ja kolmas viimast Rootsi sordid.

Praegu Sangaste nime all liikuv talvenisu sort on pärit Eesti Seemnemisja Ühise Luunja Seemnekasvandusest, teda puhastab jään oma „liinikultuuri“ abil valitseja hra Hain; Villa nisu on Soome (Kesk-ühise Hankija poolt ülapeetava sordiarendusjaama Tammisto poolt juba 1921. aastal müügile lastud. Thule II ja Svea on ilmauulsa Rootsi sordikasvanduse Svalöfi poolt Kesk-Rootsi jaoks arendatud. Sälil on ilmastiku olud rohkem meie omadele sarnased, sellepärast ka arusaadav, et need kolm sorti palju rohkem meie oludele sobivad, kui ennemalt meil katseandmete puudusel sissetoodud Lõuna-Rootsi jaoks määratud talinisu sordid Päike, Bore ja Virgitta.

Päris Sangaste nisu on meie kuulsa ruffisordiarendaja krahv Fr. Berg'i poolt Disu nisust omal ajal väljaarendatud. Krahv Fr. Berg'i järele teisis Disu nisu koos neljast teisendist: 1) ohtega punapääline, 2) ohtetu punapääline, 3) ohtega valgepääline ja 4) ohtetu valgepääline. Luguveetud krahv on omal ajal nimetatud Disu nisu ohtetu valgepäälise teisendite hulgast umbes 100 pääd väija valinud, nende terad maha külvanud ja järeltulijate hulgast veel mitu korra samatüüpi kuuluvate paremate taimede paremaid pääd valtnud.

Kui juba ajal Sangaste mõisa juhtimine riigi käes oli, olewat ühel aastal oma nisu halva külvivõimega olnud ja naabrimeisast olewat uut seemet vahetatud. Sellest ajast olewat see sort Sangastes kaduma läinud. Oma suure töö pärast ruffi juures pole krahv viimasel ajal enam mahti saanud talinisu sordiarenduse tööd jätkata. Seega kadus ohtetu valgepääline ja valgeteraline Sangaste nisu Sangaste mõisast ja asemele saadi endine teisendite segu, mis Disu nime all tuttan.

Ragu juba tähendatud on praegu Sangaste nime all müügil olev talinisu Luunja mõisast. See oli algul ja on osalt praegugi teisendite segu. Sälil on enamik taimi ohtetud, pruunipäälised valgeteralised. Hulgas on ohtelisi, walge ja pruuni päälisi ja õige lühikese tihedapäälisi compactumi tüüpi taimi. Praegune Luunja seemnekasvanduse juhataja hra Hain on aastate jooksul püüdnud seda nisu ohtelistest, valgepäälistest ja compactumi tüüpest vabastada, nii et järelejääksid ainult ohtetud, pruunipäälised valgeteraga taimed. Kuigi ta oma tööga veel pole eesmärgile jõudnud, siiski sellele küll aga kaunis lähedale.

Villa nisu on Soomes Tammisto sordiarendusjaamas jälleest kohalikust talinisust pärit. Ta on üks liin sellest, mis on talvekindel ja saagirikkam kui algfort. Meil kasvatatakse seda sorti juba mitu aastat ja tema seeme on rohkesti lewinenud.

Thule II ja Svea on Svalöfi sordid. Algmaterjaliks olid kohalik nõrgakõrreline, talvekindel, võrdlemisi madala teraanniga, rahuldavate küpsetusomadustega sammetsinu (karvase pääga) ja Ingliseaalt pärit olev Square-head nisu, millel kõva kõrs, suur kandiline pää ja mis olles mitte küllalt talvekindel, temale hääal aastal kuni 50% suuremat tera- jaati Lõuna-Rootsis võib anda kui kohalikud sordid. Mitme sordi kunstlike

rifstolmutamise abil on korda läinud kohaliku taliniisu talwekindlust ja hääd küpsetusomadust siduda Squarehead nisu seisukindluse ning suure saagianni omadusega. Kuigi see täpselt pole veel õnnestanud, suuri edusamme on siiski tehtud. Squarehead niisust päritolewat Puudel nisu kohaliku niisuga ristsugutades saadi Thule II taliniisu ja seda omakord jälle kohaliku niisuga ristsugutades saadi Svea II, mis on talwekindlam kui Thule II. Meile tuttawaid Svalöfi sorte wõiksime talwekindluse ja hääduse poolest Rootsi andmetel järgmiselt ritta seadida: 1) Kohalik (Rootsi) nisu, 2) Svea I ja II, 3) Bore II, 4) Thule II ja Päite III, 5) Pansar II ja 6) Extra-Squarehead II.

Tutwunedes meie senini paremateks osutud sortide saamislooga, asume
meie katsete andmeid

maatama. Eesti Sordiparanduse Seltsi poolt on aastate jooksul taliniisu sortide eel- ja päriksatseid korraldatud. Rahjuks pole wõrdluses olevate sortide koosseis mõnesugustel põhjustel küllalt püsiv olnud — sordid on jägedasti waheldunud. Ka on palju katseid äpardunud. Beatan siin ainult Jõgewa sordikaswanduses saadud wõrdluskatsete andmetega ja toon lisaks mõne mujal korraldud katseteandmed, kus hulgas Jõgewal paremateks osutunud sordid. Jõgewal on aastate jooksul wõrdluses olnud mitukümmend taliniisu sorti, mis pärit kodu- ja välismaadelt.

Beatame paremateks osutunud sortide tera- ja põhusaagi suuruse, saagi wäärtuse — terakaaluvuse ja küpsetusomaduste ning saagikindluse — talwe- ja seisukindluse juures.

Tabel nr. 1 on toodud terasaagid kilogrammides hektaarilt ja protsentides, kus Sangaste arwatud 100. Sangaste, Villa ja Svea hulgas on neljakaastase keskmiste järele kats esimest wiimaseft tublisti paremad. Villa on Sangastest kolmel aastal tunduvalt ees, ainult wiimasel aastal on ta sellest maha jäänud. Svea ja Thule II terasaagid on kõikumamad kui Sangastel ja Villal.

Rehras ja Kuusik'ul korraldatud katsete järele on teraanni poolest eel-
pool kirjeldatud sortest paremad Sangaste ja Svea. Hälvem on olnud
Thule II, kõige paremad aga Rehra 51 ja Jõgewa 022 liinid, mis alles
arendamisel.

Tab. nr. 1. Terasaaf Jõgewa katsete järele.

Sorbi nimi	1924/25 a.		1925/26 a.		1926/27 a.		1927/28 a.		2-ke aasta kestmi- ne kg. ha=lt.	4-ja aasta kestmi- ne kg. ha=lt
	kg. ha=lt	Arvates Sangaste 100	kg. ha=lt	Arvates Sangaste 100	kg. ha=lt	Arvates Sangaste 100	kg. ha=lt	Arvates Sangaste 100		
1) Sangaste	2105	100,0	902	100,0	1995	100,00	2689	100,0	2342	1922,8
2) Willa	2363	112,3	944	104,7	2134	106,97	2236	83,2	2185	1919,3
3) Svea	2188	103,9	372	41,2	1976	99,05	2544	94,6	2260	1770,0
4) Thule II	—	—	—	—	1431	71,73	2486	92,5	1959,5	—
5) Jõgewa 022	2677	127,2	304	33,7	2049	102,71	2719	101,1	2384	1937,3

Tab. nr. 2. Põhusaaf Jõgewa katsete järele.

1) Sangaste	5438	100,00	1473	100,0	4005	100,0	7625	100,0	5815	4635,3
2) Willa	5164	95,0	1685	114,4	4566	114,0	7284	95,5	5925	4674,8
3) Svea	4561	83,9	783	53,2	3612	90,2	6520	85,5	5066	3869,0
4) Thule II	—	—	—	—	1917	47,9	6058	79,5	3987,5	—
5) Jõgewa 022	5943	109,3	737	50,0	4086	102,0	8763	114,9	6424,5	4882,3

Tab. nr. 3. 1000 tera kaal Jõgewa katsetes.

2) Sangaste	40,2	40,5	35,1	37,7
4) Willa	35,3	35,2	29,3	29,1
3) Svea	34,8	32,0	30,7	31,4
4) Thule II	—	—	31,1	35,4
5) Jõgewa 022	42,6	34,6	35,7	37,5

Riigi Põllutöö katsejaama (Kuusikul) 1929 a. andmete järele on tera-
jaaki ha kohta andnud: Sangaste — 1500 kg., Willa — 1609 kg., Svea —
1688 kg. ja Thule II — 981 kg.

Terasaakide poolest tuleks nende katsete järele paremateks sorteks lu-
geda Sangaste, Willa ja Svea kuna Thule II neist tuntavalt hälvem on.

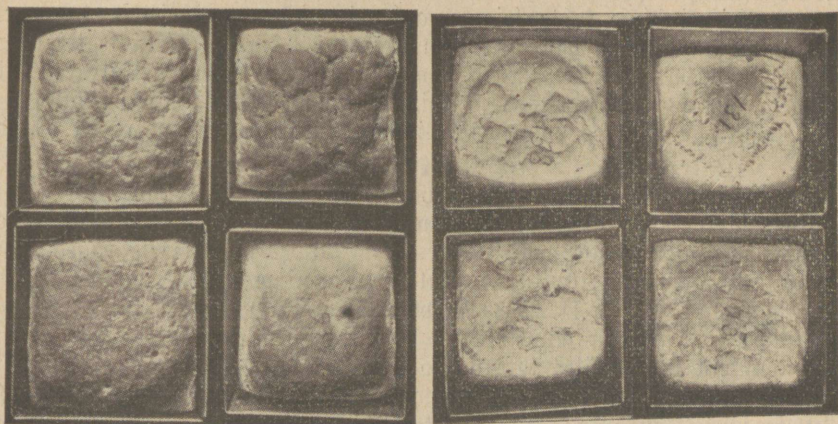
Tab. nr. 4. Taliniisu sortide terakaal ja küpsetusomadused esimese nisunäituse
andmete järele.

	H. kaal	1000 tera kaal	Proteini %	Tera Kraaifius	Sahu w.	Proomipätsi			
						maht ccm	Koorufeje ehitus ja wärw	Sifu wärw	Sifu ur hfsus
Sangaste a.	79,1	36,9	10,1	34,3	3,3	311	3,2	3,9	3,1
b.						316	3,5	5	4
Willa a.	75,5	32,4	10,2	15,0	4,8	294	2	4	2,8
b.						371	4	3,5	4
Svea a.	76,9	32,5	11,1	14,4	3,7	257	1,3	3,9	2,8
b.						345	4	4	5
Thule II a.	76,4	39,2	11,3	15,6	3,7	281	1,7	4,2	2,5
b.						332	3,5	3	2,5

Þõhuanni poolest (wt. tab. nr. 2) on paremad Jõgewa andmetel Sangaste ja Villa.

1000 terakaalu (wt. tab. nr. 3) poolest on Jõgewa ja Rehra andmetel Sangaste kõige raskematerialisem. Esimese nisu näituse andmetel (wt. tab. nr. 4) on kõige suurem 1000 tera kaal proovide keskmiiste järele Thule II ja Sangastel. Sama tabeli järele on hektoliitri kaal keskmiselt Sangaste prooviel kõige kõrgem olnud. Proteini protsent on näituse proovide keskmiiste järele Thule II ja Svea suuremad kui Sangastel ja Villal. Wiimastel on see 10% ümber, esimestel 11% ümber. Sangaste terad on olnud kõige klaasfemad (34%), teistel kolmel 14—15% ümber. Näituse proovide järele on Villa jahu kõige valgem olnud.

Küpsetusomadusi on määratud esimese nisu näituse ja Jõgewa Sorbikašwanduse tagavarazolewatel sortidel proowi küpsetamise teel Jõgewal. Tab. nr. 4 on toodud küpsetusomaduste andmeid nisu näituse prooviel a reas, ja Jõgewa tagavarade andmed b reas igal sortil.

Proovipätside koorikesed. 1) Sangaste, 2) Villa, 3) Svea, 4) Thule II.

Proovipätsi maht on üldiselt kõige suurem olnud Sangastel ja Villal, koorukeje ehitus ja wärv on Sangastel kõige parem. Samuti ka

Tab. nr. 5. Sortide seisutindlus ja talwekindlus Jõgewal.

	1924/25		1925/26		1926/27		1927/28		1929 a. orafe mahlas lahust. aine %
	Seisutindlus	Ületalve %	Seisutindlus	Talwekindl.	Seisutindlus	Talwekindl.	Seisutindlus	Talwekindl.	
1. Sangaste	4+	77,64	—	3	5—	4—	2=	4+	19,2
2. Villa	4	66,62	4+	3—	5	4+	1—	4	19,9
3. Svea	5—	73,64	—	2—	5	4	4=	4	18,9
4. Thule II	—	—	—	—	5	2	4—	3	14,9
5. Jõgewa 022	5—	73,22	5	2+	5	5	1+	4+	19,0

sisu urbus. Svea Jõgewa proovide küpsetusandmed on märkja paremad kui näituse proovide andmed. Teistel kõiguvad need andmed ka. Rootsi andmetel loetakse Svea küpsetusomadusi märkja paremateks kui Thule II omi.

Ka võrdlusesolevate paremate sortide saagiväärtuse hindamise andmete järele tuleb Sangastet, Villat ja Svea häädeks kuni rahuldavateks lugeda, kuna Thule II on nõrgavõitu.

Sortide saagikindluse, nimelt talvekindluse ja seisukindluse üle leiame andmeid tabelist nr. 5. Säär on toodud esimeses lahtris teisel veerul ületalve elanute taimede % 1925. aastal, järgmises kolmes lahtris ületalvitamist hinnatud 5-ballilise kava järele, kus 5 — väga hää ja 1 vilets ja sama tabeli viimases lahtris on 1929. aasta sügisel Jõgewal kasvanud sortide orase mahlas määratud lahustet aine hulk protsentides. Nende ületalve elamise hindamise andmete järele tuleb ka Sangastet, Villat ja Svea Thule teisest märkja paremateks lugeda. Veel mitte müügil olevatest Kuusiku ja Kehra liinest tuleb veel paremat loota.

Seisukindluse kohta leiame andmeid Jõgewa katsetest tab. nr. 5. Säär on 5 — väga hää ja 1 — vilets (nõrk võrs). Seniste teiste andmete järele paremateks loetud kolmest sordist on Svea seisukindlus kõige parem, kuna aga Sangastel ja Villal see sagedasti soovida jätab.

Saiguste suhtes pole sortide juures erilisi wahetid märgata olnud.

Rokkuvõttes

tuleb seniste, peaaesjalikult Jõgewa Sordikaswanduse poolt korraldatud, katsete ja tehtud analüüside järele niihästi terasaagi, selle väärtuse ja enamasti ka saagikindluse poolest paremateks talvenisu sorteks lugeda: omamaa Sangastet (viimase ajal Luunja nime all), Soome Villat ja Rootsi Svea II. Svea II pole küll nii talvekindel kui kaks esimest, on aga neist märkja seisukindlam. Meie ennemalt jissetoodud Päikest ja mõnda teist suurepääliselt talinisu sorti ei saa mitte soovitada — nad pole küllalt talvekindlad meil. Kes armastab välispidi meelitavat jämedapäälist, see muretsegu Svea II, mis talvekindlam kui Svea I ja teised sama jämeda ehk jämedamapäälised. Kõigil on peäd ohtetud. Sangastel on peäd file, Villal ja Svea II — karwajed. Terad on Sangastel walged, Villal ja Svea II — punakad. Nende kolme sordi seeme on meie turul saadawal.

Viimase ajal on mitmed talinisu sordiarenduse kallal tegutsenud. Nii on hra Hunnius Habajalt wäljalastunud parandatud talinisu sordi „Amariku“ nime all, nii on võrdluses Riigi põllutöö katsejaama ja Jõgewa Sordikaswanduse ja viimase Kehra filiaali liinid. Nende hindamine on veel käsil ja nende seemet pole veel saadawal, sellepärast veel warane nende juures pikemalt peatada.

JÕGEVA SORDIKASVANDUSE TOIMET

A
7261

21809033

- Nr. 1. Jaan Mets. Tähtsamate heinataimede liigid, nende seeme. Tartus, 1925.
- " 2. M. Pill. Mõnest meie tähtsamast Ameerikas kasvatatud taimest. Tartus, 1925.
- " 3. Jul. Aamisepp. Kartul loomatoiduna. Tartus, 1926.
- " 4. Jul. Aamisepp. Paremad kartuli sordid. Tallinnas, 1926.
- " 5. M. Pill. Meie tähtsamad teravilja sordid. Tallinnas, 1926.
- " 6. Jul. Aamisepp. Paremaste loomatoidu juurikate sordid. Tallinnas, 1926.
- " 7. M. Pill. Heteroosisest ehk esimese põlve vördja jõust ja selle tähtsusest tegelikus taimekasvatuses. Tartus, 1926.
- " 8. M. Pill. Sangaste rukis tema 50 aasta juubeli puhul. Tallinnas, 1926.
- " 9. Jaan Mets. Heinaseemne külvist ja heinaseemne segudest tänavuse külvi jaoks. Narvas, 1926.
- " 10. Jaan Mets. Ristikheina sordiküsimus Eestis tänavuse aasta kogemustel. Tartus, 1926.
- " 11. Jul. Aamisepp. Seemnekartuli idanemise mõju saagi pääle. Tallinnas, 1928.
- " 12. Jaan Mets. Heintaimed. Tartus, 1928.
- " 13. Jaan Mets. Heinakasvatuse tähtsus, ülesanded ja viisid. Tartus, 1928.
- " 14. M. Pill. Kehra Saagirikas. Uus parandatud kaerasort. Tartus, 1929.
- " 15. M. Pill. Suinisa-sortide võrdluskatsed Jõgeva Sordikasvanduses 1922.—1928. a. Tartus, 1929.
- " 16. Jul. Aamisepp. Põldherne kasvatamine. 1929.
- " 17. Jaan Mets. Kõrsheina seemnekasvatuse tähtsusest ja võimalustest meil. 1929.
- " 18. Jõgeva Sordikasvanduse katsepõldude juht 1929. a. Tartus.
- " 19. M. Pill. Sangaste rukis Põhja-Eestis. Tallinnas, 1929.
- " 20. Jaan Mets. Karjakopliid. 1929.
- " 21. Jaan Mets. Edusamme meie heinaseemne-kasvatuses. Tartus, 1930.
- " 22. Jul. Aamisepp. Seemnekartulite lõikamine ja poolitamine. Tallinnas, 1930.
- " 23. M. Pill. Väärsamme meie teravilja-seemnekasvatuses. Tartus, 1930.
- " 24. M. Pill. Kehra Varane kaer. Tartus, 1930.
- " 25. Jaan Mets. Kõrsheina seemnekasvatuse on näidanud oma edukust. 1930.
- " 26. M. Pill. Eesti nisu meie esimese nisu-näituse andmetel. Tartus, 1930.
- " 27. Jul. Aamisepp. Kuidas tõsta kartulikasvatuse tulukust. 1930.
- " 28. Jaan Mets. Vigadest ja raskustest heinaväljade asutamisel. 1930.
- " 29. M. Pill. Lapp- ja reaskatse. Katsed sortide võrdluskatse metoodikast. 1930.
- " 30. Jaan Mets. Ristikheina vähi erakordne leving möödunud sügisel ja mis selle kordumise vastu ette võtta. 1930.
- " 31. M. Pill. Meile tähtsamad tõuvilja sordid. 1930.
- " 32. M. Pill. Jõgeva Roostekindlam kaer. 1930.
- " 33. Jul. Aamisepp. Soo- ja mineraalmaal kasvanud kartuli saagi ja selle väärtuse võrdlev hinne. 1930.
- " 34. M. Pill. Kaerasortide võrdluskatsed Jõgeva Sordikasvanduses 1923.—1929. 1930.
- " 35. M. Pill. Meile kohasemad talivilja sordid. 1930.